

KÖZLEMÉNYEK

VESZPRÉMY LÁSZLÓ

TÓTH ZOLTÁN (1888—1958)

E néhány sor szolgáljon csupán bevezetőül egy olyan életműhöz, aminek az értékeléséhez még hosszaselőtanulmányok lennének szükségesek. Századunk elsőfele nagy mediévista generációjának tagja, Tóth Zoltán pályafutását végigkísérték a magyar történelem nagy sorsfordulói, de életén egyik sem könnyített. Tanulmányait a Ludovikán kezdte, s a hadtörténelmi témák iránti érdeklődés élete végéig jellemezte munkásságát. A budapesti Bölcsészettudományi Kart tanári és doktori oklevéllel 1912-ben fejezte be. Doktori disszertációjának témája sem véletlen: Mátyás hadügyi politikája. 1913 januárjától a Magyar Nemzeti Múzeumban dolgozott, előszörapidíjas gyakornokként, majd múzeumi segédőrként. Nagy Géza halála után az Érem és régiségtár Hadtörténelmi gyűjteményének lett az irányítója.

Munkássága jól felfűzhető néhány nagy téma köré, amikben közös, hogy többkevesebb szállal mind a fegyver- és hadtörténelemhez kapcsolódnak: Szt. István és kora, Hunyadi Mátyás és hadserege, kuruckor. Munkáit az avatja maradandó értékűvé, hogy a tárgyak — legyenek szablyák, sarkantyúk vagy feszítőzablák — mellett a történeti segéd tudományok — latin filológia, heraldika, genealógia stb. — tisztelete, mesteri szintű használata jellemzi őket. (Nem lehet véletlen, hogy Fejérfapatak oklevéltani előadásainak jegyzeteit mindvégig megőrizte.) Logikus, ám a közhangulattal, politikai elvárásokkal mit sem törődő historikus magatartását jól ismerte fel már 1925-ben a Mátyás király idegen zsoldosserege c. művéről író egyik korai kritikusa: „nem veszi magának a fáradságot, hogy a tárgyhoz illő — itt éppen Hunyadi Mátyásról — benső áhítat és meggyőződés hangján rajzolja meg legnagyobb királyaink... képét...” Sok más művével sem idézett elő kevesebb vitát, írt legyen akár a magyar királylándzsáról, a magyar huszárok eredetéről, vagy a magyar koronaküldés körülményeiről, a Hartvik-legenda értelmezéséről. (Ez utóbbit, mint kegyeletsértőt, ki is hagyták a Szt. István emlékkönyvből.) Az idő végeredményben neki dolgozott és nézetei közül számos befogadást talált korábbi kritikusi műveibe is.

Pályáját elismerések sora jelzi: 1921-ben a budapesti Egyetem mint a középkori magyar hadtörténelem magántanárát habilitálta, az Akadémiának 1927-től levelező, majd 1940-től rendes tagja. 1930—32 között a fővárosban helyettesként vezette a magyar történeti tanszéket, majd a pécsi egyetemen oktatott annak Kolozsvárra helyezését. Ezután visszatért a Nemzeti Múzeumba, a keze alatt felfejlődött Fegyvergyűjteményhez. Életrajzaiban is a Múzeumban szervező- és kutatómunkával töltött évtizedeket tartotta élete leg gondtalanabb részének. Büszke volt arra, hogy külföldi aukciókon ritka tárgyi emlékekkel gazdagíthatta és európai színvonalra emelhetette a gyűjteményt, nemkevésbé arra, hogy Petrovics Elek és Varju Elemér társaságában, mint fegyvertörténeti referens, részt vehetett a velencei osztrák — ma-

gyar kultúregyezmény kidolgozásában és ott hasznosíthatta páratlan szakismereteit. Tagja lett a Magyar Történelmi Társulat igazgatóválasztmányának, a Heraldikai és genealógiai társaság másodelnöke, az Internationaler Museumverein tagja.

Az 1949-es év határkő volt hivatalos pályáján. Az Akadémia nem vette át, 1952-ben nyugdíjaztatták — igaz, megkapta a történettudományok kandidátusa fokozatot. Lehetőségei beszűkültek, talán ezért is fordult figyelme élete utolsó évtizedében a külföldi levéltári, könyvtári, múzeumi kutatómunkát kevésbé igénylő krónikakutatás felé, aminek eredményei azonban már nem láttak napvilágot. Jelképes, hogy a Századokban Ranzanus-tanulmányának csak első része jelenhetett meg 1949-ben.

Noha alkotóereje teljében volt, mind ő maga, mind kutatásai jó időre aktualitásvát veszítették, s az akkoriban megjelent összefoglaló művek lábjegyzeteivé sülyyedtek — miként erre maga is fanyarul hivatkozott. A megnyerő megjelenésű, kitűnő humorú, olvasmányos, élénk, de lassan hömpölygő stílusát, régies helyesírását mindvégig megőrző tudósnak maradandó érvénnyel sikerült bemutatnia a tárgyi és szellemi kultúra emlékanyagának egymásra utaltságát, fegyvertörténet és filológia, társadalomtörténet és eszmetörténet együttes hasznosításának eredményeivel igazolt korszerűségét.

Azok közé tartozik, akiknek munkásságától érdemes felvenni az egyszer már elvágott szálat, s eredményeit, tanulságait a maga múltjára ismét figyelő mai kutatásban hasznosítani.

TÓTH ZOLTÁN MEGJELENT MŰVEINEK BIBLIOGRÁFIÁJA

1912

I. Mátyás hadügyi politikája. Bp. 65 o.

1913

A fekete sereg pusztulása. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 14. évf. 501—523. o.

Magyar hadiszabályzatok gyűjteménye. A magyar lovasság regulamentuma 1722-ből. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 14. évf. 304—310., 486—490., 634—637. o.

1914

Magyar hadiszabályzatok gyűjteménye. A magyar lovasság regulamentuma 1722. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 15. évf. 160—164., 329—332., 496—498., 680—683. o.

Ism.: *Erdélyi Gyula*: Veszprém! város története a török idők alatt. Veszprém, 1913. = *Századok*, 48. évf. 735—737. o.

1915

Kurucz-sorozás 1753-ban. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 16. évf. 517—522. o.

Magyar hadiszabályzatok gyűjteménye. A magyar lovasság regulamentuma 1722. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 16. évf. 250—266., 428—434., 537—546. o.

Ism.: *Fraknói Vilmos*: Mátyás törekvései a császári trónra. Bp., 1914. = *Századok*, 49. évf. 70—72. o.

1916

A háború eddigi területi eredményei. In: *Zsebatlasz*. (Szerk.: Bátky Zsigmond stb.) Bp., 1916. 133—138. o.

A huszita eredetű szekérvár. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 17. évf. 265—311. o.

Magyar hadiszabályzatok gyűjteménye. A magyar lovasság regulamentuma 1722. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 17. évf. 234—242., 453—473. o.

Ism.: *Jánossy István*: A magyar jobbgáyság Mátyás korában. Komárom, 1914. = *Századok*, 50. évf. 182—184. o.

1917

Az államterület biztonsága. = *Földrajzi Közlemények*, 45. évf. 1—51. o.

Ism.: *Gulyás Pál*: Mátyás király könyvtára. Bp., 1916. = *Magyar Könyvszemle*, 24. évf. 240—242. o.

Gulyás Pál: Könyvtári problémák. Bp., 1917. = *Századok*, 51. évf. 626—629. o.

Szabó Dezső: Küzdelmeink a nemzeti királyságért. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 18. évf. 359—361. o.

1918

La Hongrie. Cartes et notions géographiques, historiques, ethnographiques, économiques et intellectuelles. Bp. (Bátky Zsigmonddal közösen)

A huszita szekérvár a magyar hadviselésben. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 19. évf. 159—185. o.

Ism.: *Fejérfataky-Emlékkönyv*. Bp., 1917. = *Turul*, 36. évf. (1918—21) 43—44. o.

Tóth Szabó Pál: A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon. Bp., 1917. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 19. évf. 129—132. o.

1919

Háborús következtetések. In: Zsebatlasz. (Szerk.: Bátky Zsigmond stb.)
Bp., 59—66. o.

Ism.: *Ludendorff, Erich*: Meine Kriegserinnerungen. 1914—1918.

Berlin, 1919. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 20—22. évf. (1919—21)
176—197. o.

1920

Legrégibb fészítőzabláinkról. = *Archeológiai Értesítő*, 39. évf. (1920—22) 71—83. o.

1921

Ism.: *Tóth Szabó Pál*: A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon. Bp., 1917. = *Történeti Szemle*, 10. évf. 165—170. o.

1924

Ism.: *Áldásy Antal*: A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címjegyzéke. II. Címereslevelek. II. k. Bp., 1923. = *Turul*, 37. évf. (1922—23) 40. o.

1925

Mátyás király idegen zsoldosserege. (A fekete sereg) Bp., 376 o.

1926

Über die mittelalterlichen Hebelstangentrensen des ungarischen Nationalmuseums. = *Zeitschrift für historische Waffen- und Kostümkunde*, 11. évf. (1926—28) 1—10. o.

1927

Bonfini 1490 utáni adatai a fekete seregről. = *Századok*, 61. évf. 45—58. o.

Szendrei János. = *Akadémiai Értesítő*, 38. évf. 242—244. o.

Ism.: *Bártfai Szabó László*: A Sárvár-Felsővidéki gróf Széchenyi család története 1820—1920. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 28. évf. 246—248. o.

1928

Tíz év szerzeményei. 1919—1928. Bp. (A Magyar Nemzeti Múzeum Kiállításai, V.)
Közreműködés.

1929

A Zechenter-család. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 30. évf. 499—502. o.

1930

„Attila's Schwert”. Studie über die Herkunft des sogenannten Säbels Karls des Grossen in Wien. Bp., 214 o.

1932

A huszárság eredete. = *Akadémiai Értesítő*, 42. évf. 320—324. o.

Ism.: *Schmitthenner, Paul*: Krieg und Kriegführung im Wandel der Weltgeschichte. Wildpark-Potsdam, é. n. = *Századok*, 66. évf. 357—359. o.

1933

Áldásy Antal. = *Turul*, 47. évf. 3—4. füzet, 3—4. o.

A bécsi gyűjteményekből Magyarországnak jutott tárgyak kiállítása a Magyar Nemzeti Múzeumban. Bp. (Közreműködés)

A „gladius divinitus ordinatus”. (Megjegyzések a német koronázási formula keltéhez.) = *Századok*, 67. évf. 481—517. o.

A kigyópusztai csatt jelentősége. = *Turul*, 47. évf. 1—2. füzet, 11—17. o.

A magyar királylándzsa történetéhez. In: Károlyi Árpád emlékkönyv. Bp., 536—545. o.

1934

A Bécsből hazakerült műkincsek a Magyar Nemzeti Múzeumban. = *Magyar művelődés*, 13. évf. 51—53. o.

A huszárok eredetéről. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 35. évf. 129—196. o.

Ism.: *Darkó Jenő*: Az ősmagyar hadművészet fejlődése és hatása Nyugat-európára. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 35. évf. 286—289. o.

Sakharow: A cseh légiók Szibériában. Bp., 1932. = *Századok*, 68. évf. 384. o.

1936

A huszárság eredethagyománya 1936-ban. = *Magyar Szemle*, 26. évf. 387—396. o.: 27. évf. 93—104. o.

Mátyás király és kora. Bp., 17. o.

Ism.: A magyar huszár. A magyar lovaskatona ezer évének története. Bp. 1936. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 37. évf. 311—314. o.

1937

Fegyvertörténetünk Szent Istvánja. = *Magyar Szemle*, 31. évf. 97—104. o.

Patek Ferenc, 1889—1937. = *Századok*, 71. évf. 271—272. o.

Ism.: *Köszeghy Elemér*: Magyarországi ötvösjegyek a középkortól 1867-ig. = *Turul*, 51. évf. 1—2. füzet, 53—54. o.

1938

L'ancienne armée hongroise. In: *Visages de la Hongrie*. Bp., 333—343. o.

A huszárság eredethagyománya 1937-ben. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 39. évf. 59—76. o.

Vezető a történeti gyűjteményekben. (Történeti Tár, Fegyvertár) (T. Z.: *Hadtörténelmi Gyűjtemény*. 89—122. o.) Bp.

1939

A hadakozó nép. In: *Magyar művelődéstörténet*. I. k. Bp., é. n. 249—284. o.

Magyarok, tótok, cseh husziták. = *Magyar Szemle*, 35. évf. 291—296. o.

A Rathold-nemzetség címeréhez. = *Turul*, 53. évf. 1—2. füzet, 43—49. o.

1940

Altungarisches Heerwesen. In: *Ungarn. Das Antlitz einer Nation*. 559—570. o. (franciául a *La Hongrie* c. kötetben)

A hadviselés átalakulása. In: *Magyar művelődéstörténet*. II. k. Bp., é. n. 203—239. o.

A középkor magyar katonája. = *Pannónia*, 6. évf. 265—272. o.

Le soldat hongrois au moyen âge. = *Nouvelle Revue de Hongrie*, 33. évf. 401—407. o.

1942

A Hartvik-legenda kritikájához. (A Szt. Korona eredetkérdése.) Bp., 131 o.

1943

La boucle de Kígyópuszta. = *Archeológiai Értesítő*, 56. évf. 174—184. o.

Marczali Henrik. (Szekfű Gyulával) = IMIT Évkönyv 125—137. o.

„Történetkutatásunk mai állása” körül. (A Szent Korona eredetkérdéséhez.)
Bp., 36 o.

1947

Marczali Henrik emlékezete. In: *Akadémiai Emlékbeszédék XXIV.* 8. 1—30. o.

Szent István legrégebbi életirata nyomán. I. (Mátyás Flórián Ranzanus-problémája.) = *Századok*, 81. évf. 23—94. o.

1978

Szent István legrégebbi életirata nyomán. I. In: *Magyarország története 1526-ig. Történeti olvasókönyv. Kézirat.* Bp., 25—36. o. (Az 1947-ben megjelent tanulmány részbeni újraközlése.)

1988

A Botond-monda eredete s az anonymusi Botond-hagyomány. = *Hadtörténelmi Közlemények, Új folyam*, 35. évf. 466—480. o.

Szent István legrégebbi életirata nyomán. II. (A Szent Istvánra vonatkozó időadatok és a Szent Jobb hagyományának tanúsága) = *Magyar Könyvszemle*, megjelenés alatt.

*

Tóth Zoltán nekrológjai: *Markó Árpád* = *Századok*, 92. évf. (1958) 911—912. o.
Ifj. Fehér Géza = *Archeológiai Értesítő*, 86. évf. (1959) 192. o.

*

Tóth Zoltán kéziratos hagyatékáról: *Csapodi Csaba: Történezhagyatékok a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában.* II. = *Századok*, 109. évf. (1975) 679—681. o.